

TÜRKİYE'DE KONARGÖÇER KÜLTÜRÜ

Cem ZAFER¹

ÖZET

Türkmen veya Yörük olarak anılan göçer Türkler, göçebelğe yeni bir bakış açısı getirmişlerdir. Mecburi göç nedeniyle kış ve yaz olmak üzere mevsimlik göçler yapan bu topluluklar zaman içinde Büyük Selçuklu, Türkiye Selçuklu, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti içinde barınma imkânı bulmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar genel anlamda fetihlerle alınan yerlerin Türkleştirilmesi için yerleşik yaşama geçirilen bu topluluklar Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte şehirleşme faaliyetlerinin artması ile zorunlu bir yerleşik yaşama maruz kalmışlardır. Yerleşik yaşamı seçmeyen kabilelerin ise göçer hayatlarını sürdürmek için kullanabilecekleri alanlar oldukça kısıtlanmıştır. Günümüzdeki yaşayışları incelendiğinde halen binlerce yıllık köklü bir kültürün izlerini taşıyan göçerler, kız alıp verme faaliyetleri, bebekler için yapılan uygulamalar, ölümler için yapılan merasimler vb. özel zaman dilimleri/uygulamalar konusunda tam anlamıyla birer kültür mirası olma özelliğindedirler. Ayrıca kadının toplumdaki yerinin Türk milleti açısından aktarımı konusunda da göçerler yaşayan kanıt niteliğindedirler.

Anahtar kelimeler: konargöçer, konargöçer kültür, atlı kültür, gelenek-görenek, yerleşik yaşam

NOMADIC CULTURE IN TURKEY

ABSTRACT

The nomadic Turks, who are called Türkmen or Yörük, have brought a new perspective to the nomadism. These communities, who had to migrate seasonally in winters and summers, had an opportunity to find a shelter in the Ottoman Empire, Great Seljuk, Tukey Seljuk and the Republic of Turkey. In order to Turkify the places which were generally conquered until the Republic of Turkey was founded, these communities were forced to live a sedentary life with an increased urbanization in the Republic of Turkey. Tribes who did not choose a settled life had a limited area to maintain their nomadic lives.

Today, we can see that the nomads, who still carry thousands of years of rooted cultures, are a cultural heritage in terms of their practices about marriages, activities for babies, and the ceremonies for the dead ones. In addition, nomads are also living evidence of the transfer of women's place in the Turkish society.

Keywords: nomadic, nomadic culture, equestrian culture, tradition-custom, settled life

GİRİŞ

Göç olgusu Türk tarihinin belki de en eski toplu faaliyetlerinden biridir. Bu olgu çok çeşitli şekillerde değerlendirilebilir. Ancak öncelikle bunun ne olduğunu açıklamakta fayda vardır. İnsanların veya toplumların belirli bir zorunluluk dâhilinde olan veya zorunluluk dışında belli

¹Dr., Cumhurbaşkanlığı, cemzafer06@gmail.com

bir istikamet veya varış noktası seçilmeden yaptığı toplu yer değiştirme hareketi “göç” olarak tanımlanabilir.

Göç hareketi temelde, ilk dönemler açısından değerlendirildiği zaman, yaylak ve kışlak olarak tabir edilen yazlık ve kışlık göç yerleri veya belirli bir amaca yönelik olmadan sadece yer değiştirme amacıyla yapılan göç hareketleri olarak ikiye ayrılabilir. Türk tarihinde göç hareketleri incelendiği zaman, Türkler genel anlamda yazlık ve kışlık yani yaylak ve kışlak olarak adlandırılan yerler arasında göç eden bir topluluk olarak göz önüne çıkmaktadır. Bu bağlamda Türklerin yerleşik yaşama geçmesinden önceki hayat tarzları “göçebelik” veya “konargöçerlik” kavramı içinde ele alınabilecek bir şekildedir. Bu bağlamda yapılan araştırmalarda göç faaliyeti kapsamında bu faaliyeti gerçekleştiren toplulukların da amaçlarına göre farklı isimler aldığı görülmektedir. İki çeşit olarak belirttiğimiz göç olgusu içinde mevsimsel yer değiştiren toplulukların göçebe olarak değil “göçer” olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bu toplulukları meydana getiren insanlar da mensup oldukları toplulukların isimlendirilmesinden hareketle göçebe değil göçer veya konargöçer olarak isimlendirilmektedir. Göçerlik kavramının göçebelikten en büyük farkı göçebelikte bir keyfiyet durumu varken göçerlikte coğrafı şartlar veya ekonomik faktörlerden kaynaklı bir mecburiyetin söz konusu olmasıdır. Diğer bir ifadeyle göçerler göç etmeye mecbur olan toplumlardır.

Toplumların ortaya çıkması ile yaşıt olarak değerlendirebileceğimiz göçerlik kavramı, bu özelliğinden dolayı geçmişi oldukça eskiye dayanan ve hakkında pek çok belgeye ulaşılabilen bir kavramdır. Türk toplumları içinde oldukça yaygın olan göçerlik hakkında yapılan araştırmalar incelendiği zaman, göçer toplumların öncelikle toplum yapısına yönelik bazı isimlendirmelere tabi tutulduğu görülmektedir. Bu noktada göçer topluluklarının cemaat (topluluk), aşiret (aileler birliği), oymak (aşiretler birliği) şeklinde isimlendirildiklerini görmek mümkündür. Bunun yanı sıra bir diğer isimlendirme şekli ise göçerlerin yaşadığı coğrafya veya yaşayış şekillerine göre yapılmıştır ki her ne kadar etnik olarak görülse de bu isimlendirme şeklinde etnik kökenin çok da etkili olmadığı düşünölmektedir. Bu isimlendirmede göçerler Türk, Yörük, Türkmen, Kürt gibi isimlerle anılmaktadır. Bu isimlendirmedeki yaşayış yeri ayrımı incelendiğinde, Anadolu'da Kızılırmak'tan Ege dâhil olmak üzere Rumeli dolaylarında yaşayan konargöçerlere Yörük ismi verildiği, yine Anadolu'da yaşayan ancak daha çok Suriye ve Irak tarafında bulunan göçerlerin ise Türkmen olarak anıldığı görülmektedir. Ancak bu isimlendirmeler içinde kesin bir ayrımın tespit edilebilmesi oldukça zordur. Nitekim kaynaklar incelendiği zaman aynı bölgede yaşayan aynı konargöçer grubu için farklı farklı isimler verildiğini de görmek mümkündür. Bu da göstermektedir ki verilen isimler bölgesel farklılık göstermekle birlikte aynı yapıyı ifade etmek için kullanılmaktadır (Sümer, 1952).

Otorite anlamında devletin tam olarak kurulmadığı dönemler içinde belirli bir otoritenin hâkimiyeti altında bulunmayan her yere gidebilen konargöçer gruplar, devlet yapısının oluşması ve sistemli bir şekilde işleminin ardından belirli bir devlette tabi olmuşlardır. Dolayısıyla devlet yapısı içinde ve bu devlete bağlı olan arazilerde yaylak ve kışlak olarak tabir edilen alanlarda yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda konargöçerlerin göçebelikten farkları yarı göçebe bir hayat yaşamaları olarak ortaya çıkmaktadır. Göçebeler gibi süreklilik arz eden bir yer değişiminden ziyade belirli zaman dilimleri içinde belirli alanlarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Yine konargöçerlik yaşamı içinde toplulukların herhangi bir toprağa sahiplenme yönüyle yaklaşmadıkları da dikkat çekmektedir. Ancak yine de yaylak ve kışlak olarak tabir edilen mekânların konargöçerlere ayrıldığı için bu toplulukların malı olarak kabul edilmesi veya onlara atfedilmesi söz konusu olmaktadır.

Konargöçerlerin Menşesi

Konargöçerlik ve bu bağlamda konargöçerlerin kökeni hakkında pek çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar incelendiği zaman birbirinden farklı sonuçlara ulaşıldığı görülse

de ortak paydaların fazlalığı da dikkat çekicidir. Ulaşılan sonuçlardan üzerinde hemfikir olunan hususların başında konargöçerlerin Oğuz kökenli oldukları hususu gelmektedir. Bu ortak kökenden hareketle de Anadolu bünyesinde konargöçerlerin genel manada “Oğuz’un 24 Boyu” olarak anılan boy esasları altında şekillendiği ve teşkilatlandığı görülmektedir. Her halükarda bu görüşün aksini iddia edenlerin olduğunu görmek de mümkündür.

Konargöçerlerin menşesi hakkındaki araştırmalar konusunda çalışan bilim insanlarının bazıları bu husustaki görüşleri ikiye ayırmışlardır. Bu ayırımdaki ilk görüş konargöçer veya Yörük olarak anılan yapıların Moğol kökenli olduğu yönündedir. Bu görüşe göre Yörükler Moğol kanı taşırlar (Gökbilgin, 1957). İkinci görüş ise konargöçerlerin tam anlamıyla Türkmen olduklarını öne süren görüştür. Bu görüşü savunanlar konargöçerlerin Orta Asya’da yaşayan Türkmenlerin torunları olduklarını kabul ederler. Bu görüşlerin yanı sıra Yörük kabilelerinin Türklerle akraba oldukları, Anadolu’ya ayak basan ilk Türklerin Yörükler oldukları yönünde de görüşler ileri sürülmüştür (Gökbilgin, 1957). Bu hususta benzer doğrultudaki bir görüş ise Yörüklerin Türkistan sınırlarından çıkıp Anadolu ve Rumeli coğrafyasında yayılım gösterdiklerini ve bu nedenle de Türk soylu olduklarını ileri sürmektedir (Güngör, 1941).

Bahsedilen araştırmalara göre, ister Yörük adıyla ister Türkmen adıyla anılsın konargöçer yapıları oluşturan bu topluluklar Orta Asya kökenlidirler. Hemfikir olunan bu hususun yanında yine araştırmaların tamamına yakınında bu kabilelerin Türk soylu oldukları üzerinde de durulduğu görülmektedir (Sümer, 1952). Bu Türk soyluluk hususu ise Oğuz boylarının teşkilat yapısı, siyasi uygulamaları vb. hususların konargöçerler arasında da görülmesini sağlamıştır. Sürdürülen bu uygulamalar o denli etkilidir ki Selçuklu ve Osmanlı Devletleri’nin üretim unsurlarının bazılarında bu boyların damga, mühür vb. izlerini görmek de mümkündür. Teşkilat sistemi açısından dâhil oldukları devletleri bile etkileyen konargöçerlerin bu yapıları İslam dini ile birlikte değişime girmiştir. İslam dininin kabulü ile boylar arasındaki teşkilat yapısının öneminde azalma olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra pek çok Oğuz boyunun isimlerinin bile zaman içinde unutulacak duruma geldiğini görmek mümkündür.

Konargöçerlerin Anadolu’ya gelişleri konusunda etkili olan tek hususun da devletin getirmesi veya iskân siyaseti olduğunu söylemek eksik bir yaklaşım olacaktır. Nitekim dönemde yaşanan savaşlar ve bu savaşların meydana geldiği yerlerde yaşayan Türkmen kabilelerinin de Anadolu’ya büyük topluluklar hâlinde göç ettiği bilinmektedir (Barkan, 1950). Yaşanan bu göç dalgaları ile Anadolu’nun pek çok yerinde Türkmen nüfusu artış göstermiştir. Özellikle 13. yüzyıldaki göç dalgaları ile Akdeniz ve Ege bölgelerinde 200 bin çadırılık bir Türkmen yerleşmesi dikkat çekicidir. Yine aynı dönemde Marmara Bölgesi’ndeki çeşitli yerleşim alanlarına 30 bin çadırılık bir yerleşme olduğu kaydedilmektedir (Doğan, 2002). Konargöçerlerin normal yaşamları incelendiğinde doğumlarla nüfus artış oranlarının oldukça fazla olduğu dikkat çekmektedir. Ancak yerleşik yaşama geçirilen bu boyların nüfus artış hızında dikkat çekici bir azalma olduğu kaydedilmektedir. Anadolu’ya yerleşen ve burada barınan konargöçerlerin Osmanlı Devleti içindeki nüfusları 16. yüzyılda bile toplam nüfusun 1/7’si kadardır. Bu yüzyılda Anadolu’nun batısı olarak ifade edilen yerin nüfus verileri incelendiğinde 80 bine yakın konargöçerin varlığına karşılık 400 bine yakın yerleşik nüfusun varlığı bu durumu doğrular niteliktedir (İnalçık, 1993).

Konargöçerliğin Tarihçesi

Türk kavramı ile konargöçer kavramı neredeyse birlikte anılan kavramlardır. Nitekim bu konuda yapılan çalışmalarda Türklerin yerleşik hayata geçmeden önceki yaşamlarının göçer veya konargöçer yaşam tarzıyla ele alınabileceğine değinilmektedir. Mevsimlik olarak göç faaliyetinde bulunan ve yaz için yaylak kış için kışlak adı verilen alanlar arasında bu faaliyeti gerçekleştiren Türklerin kültürü için “göçebe” ifadesinin yerine “göçer” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Konargöçerler ilk dönemler kendi belirledikleri alanlara

mevsimlik göçleri gerçekleştirirler de zaman içinde devlet tarafından kendilerine tahsis edilen alanları kullanmaya başlamışlardır.

Konargöçer kültürün ortaya çıkmasında ana etken olan göç olgusunun Türk kültürü içinde köklü bir yeri olduğu bilinmektedir. Nitekim geçmiş dönemlerde Orta Asya olarak anılan coğrafyanın bozkırlarında yaşamını sürdüren Türk topluluklarının yaşam tarzı mevsimlere göre değişiyor ve göçebelğe dayanıyordu. Ancak yine bu yaşam tarzının bozkır kültürü, atlı göçebe kültürü gibi isimlerle anıldığı görülmektedir ki bu farklı isimlendirmelerin de temelinde Türklerdeki göçebelğin yapısını aktarma gayreti olduğu bilinmektedir (Dulkadir, 1997).

Türklerin göçebe kültürü üzerine yapılan çalışmalar, bu kültürün veya göçebelğin Türkler için oldukça önemli olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Türkler açısından göçebelik hususu yalnızca yaylak – kışlak alanlarına yapılan göçler üzerinden değerlendirilmemelidir. Nitekim Türklerin büyük göç faaliyetlerinden olan Anadolu'ya yapılan göçler hem buraların Türkleşmesini sağlamış hem de Büyük Selçuklu Devleti gibi bir devletin siyasi ve demografik yapısını etkilemiştir.

Türk göçleri açısından sistematikliğin başlama dönemi olarak nitelendirilen Selçuklular döneminde pek çok Türk boyunun Anadolu'ya göç ettiği bilinmekle beraber esas anlamda Anadolu'da yaygınlaşan boyların Türkmen veya Yörük adıyla bilinen Oğuzlar olduğu kaydedilmektedir (Soysal, 2010). Bu bağlamda devlet içinde yer edinen göçerlerle ilgili kanun maddelerine de yer verildiği dikkat çekmektedir. Selçuklulara ait kanunnamelerde yer alan düzenlemelerle göçerlerin, göç faaliyeti esnasındaki istirahat süreleri ve davranışlarına dair yaptırımlara yer verilerek bir nevi otorite altına alınmaya çalışılmışlardır (Dulkadir, 1997).

Selçuklular devri açısından kayıtları tutulan göçerlerin, devlet bünyesine dâhil edilmesi ile devlet de kendi üstüne bir takım sorumluluklar almıştır. Nitekim Selçuklulara bağlı beyler, göçerlere yerleşim yeri sağlamak ve geçimlerini sağlamalarına yardımcı olmakla sorumlu tutulmuşlardır. Bunun yanı sıra gelen kalabalık toplulukların büyüklüğü ve bunlara yer temini zorunluluğu ile devletin yeni fetih girişimlerinde bulunduğu da kaynaklarda yer verilen bilgiler arasındadır (Eröz, 1991).

Genel manada Anadolu'daki nüfus veya siyasi sistemler üzerindeki etkilerinden söz edilen göçer Türk boylarının etkileri bunlarla sınırlı değildir. Göçer kültürün Anadolu üzerindeki etkilerinin detaylı incelenmesi, bu kültürün mekân üzerinde de etkileri olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda kır yerleşmesi olarak ortaya çıkan yapılaşmaların zaman içinde yerleşik yaşama geçişle bu yaşama uygun olan ancak sentez bir mekân unsuru oluşturduğu dikkat çekmektedir (Kutlu, 1991). Bu kültürün ortaya çıkışı ise göçerliğin iki farklı boyuta taşınmasını sağlamıştır ki bunlardan birincisi göçer menşeli yerleşikler diğeri ise göçerliğe devam edenlerdir. Göçer kültürün baskınlığı bu farklılaşmada da kendini göstermektedir ki göçerliğe devam edenlerin yerleşik hayata geçenlere “tembel (yatuk)” dediği kaydedilmektedir (Bayar, 2004, p.38).

Selçuklu Devleti içinde göçebelerin durumu incelendiği zaman devletin yalnızca bu insanlara beylikler aracılığı ile yerleşme yeri bulma faaliyetini yürütmediği de görülmektedir. Selçuklu Devleti tarafından Göçer kabileler üzerinde bu kabilelerin tercihleri doğrultusunda iskân faaliyeti de yürütülmüştür. Bu iskan faaliyetinde Anadolu'nun Türkleştirilmesinin yanı sıra devlet tarafından güdülen siyasetin göçebe kabilelerin otoritesini yıkmak ve devlet içinde yeni bir devlet gibi yapılanmaları önlemek olduğu kaydedilmektedir Bunun yanı sıra Göçebe kabileleri yerleşik hayata geçmelerinin sağlamak hem üretim faaliyetlerini sürekliliğini sağlayarak devlete ekonomik fayda sağlamak hem de devletin asker ihtiyacını karşılamak noktasında önemli katkılar sağlayacak bir gelişmedir (Eröz, 1991).

Göçerlerin devlet içindeki yapılanmaları hafife alınacak bir durum da değildir. Nitekim Karakeçili olarak anılan Yörüklerin, Osmanlı Devleti'ni kurduğu bilinmektedir (Bayar, 2004).

Bu bağlamda Selçuklulardan Osmanlı Devleti'ne intikal eden bazı devlet gelenekleri içinde göçerler ile ilgili geleneklerin olduğunu söylemek de mümkündür. Osmanlı Devleti döneminde de Göçer kabileler iskân siyasetinde önemli bir noktada tutulmuştur. Devletin Fetih faaliyetlerinin ardından sınırların genişlemesiyle yeni fethedilen topraklara göçer kabilelerin yerleştirildiği bilinmektedir. Bu da göçerlerin Türk Devleti sınırları içinde olmak kaydıyla Anadolu dışına çıkmalarını sağlamıştır.

Osmanlı Devleti dönemindeki göçerlik incelendiği zaman Türkmen veya Yörük olarak anılan göçer kabilelerin yerleşik hayata geçmiş olanlar gibi idari ve mali yaptırımlar dâhilinde el alındıkları görülmektedir. Bu ele alış şekli büyük göçer kabilelerin tamamının devlete dair sorumlu tutulması sonucunu doğurmuştur. Büyük kabileler dışında kalan göçerler de mali ve idari düzenlemeler kapsamına alınmıştır. Ancak bu kabilelerin sorumlu tutuldukları idare, bağlı buldukları eyalet veya sancağın yöneticisi olarak belirlenmiştir (Soysal, 2010). Anadolu veya Türk kültüründeki göçerlerle ilgili en sağlıklı bilgiler de yine Osmanlı Devleti dönemine aittir. Tahrir defteri adı verilen defterlerde Osmanlı Devleti bünyesindeki göçerlerin kaydedildiği görülmektedir (Soysal, 2010).

Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Konargöçerler

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde devletin sosyal ve ekonomik olarak bir değişime girdiği ve bu manada hızlı bir değişimin yaşandığı bilinmektedir. Yapılan yeni savaşlar ve bu savaşların mağlubiyetle sonuçlanması devleti ekonomik olarak oldukça zor bir duruma sokmuştur. Bir ekonomik bunalım ortamı olarak nitelendirilebilecek olan bu ortamda Osmanlı Devleti bünyesindeki konargöçerler, devletin genel yapısına göre daha geri kalmış olarak nitelendirilen bölgelerde iskân edilmeye başlanmışlardır. Bu iskân faaliyetindeki temel amaç konargöçerleri ikinci plana itmek değildir. Bunun aksine geri kalmış olarak nitelendirilen bölgelerdeki üretim faaliyetlerinin, konargöçerler ile birlikte bir düzene bindirilmesi ve bu şekilde devlete ekonomik bir fayda sağlanması amaçlanmıştır. Yapılan bu uygulamanın Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar sürdüğü görülmektedir ve hatta devletin son dönemlerinde düşman işgallerine maruz kaldığı zamanlarda bile konargöçerlerin iskânları ile ilgili kanunlar çıkardığı bilinmektedir. Büyük Selçuklulardan Türkiye Selçuklularına oradan da Osmanlı Devleti'ne intikal eden konargöçerlerin iskânları hususu Türkiye Cumhuriyeti'nde de ilk dönemlerde varlığını hissettirmiş ve ilk sosyal sorunlar arasında yer almıştır. Devletin kuruluşunun ardından şehirleşme ve sanayileşme faaliyetlerinin yanında konargöçerlerin iskânları ile ilgili uygulamalara da yer verildiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde konargöçerlik olarak nitelendirilen yapı geçim kaynağı olma niteliğini yitirerek bir yaşam tarzı olarak benimsenmeye başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde konargöçer hususunun bir sorun olarak değerlendirilmesi tek başına bu yapıdan kaynaklanan bir durum değildir. Nitekim yeni kurulan devletin belli başlı bazı sorunlarla beraber bu sorunu da ele alması gerekliliği, konunun gereğinden fazla gündem oluşturmasına neden olmuştur. İlk dönemler için nüfusun artması gerekliliği, üretim gücündeki eksiklerin tamamlanması, arazilerin sahiplendirilmesi, Osmanlı Devleti'nin kaybedilen topraklarından gelenlerin iskân ve istihdamlarının sağlanması gibi hususlara bir de göçer yapılar eklendiğinde sorunun mahiyeti daha belirginleşmektedir (Babuş, 2006). Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Yunanistan ile imzalanan anlaşma gereğince Anadolu'ya gönderilen göçmen aşiretlerinden bazılarının Çukurova'da iskân edildiği ve bu iskân faaliyeti için mevcut yerlerin yetersiz kalması nedeniyle yeni yerleşim birimleri oluşturularak buralarda iskân edildiği bilinmektedir (Şenesen, 2011).

Konargöçerlerin yaşam tarzı ve bu yaşam tarzının cumhuriyetle belirlenen devlet yapısı içindeki yerinin net olarak tespit edilememesi nedeniyle cumhuriyetin ilanının ardından konargöçer yaşam tarzı sürdüren topluluklara dair zorunluluk arz eden bir iskân yasasının çıkarıldığı görülmektedir. Bu bağlamda pek çok aşiretin Anadolu'nun çeşitli yerlerinde iskân ettirildiği kaydedilmektedir. İlk olarak 1933 yılında başlatılan bu iskân faaliyeti (Karabulut,

2006), İskân Yasası olarak adlandırılan ve 1934 yılında yayınlanan yasayla kanunlaşmıştır. Bu yasa yalnızca Anadolu içinde bulunan konargöçerleri değil Anadolu'ya dışarıdan yapılan göçlerin de iskânâna tabi tutulmasını zorunlu kılmıştır (Eröz, 1991).

Yapılan iskân faaliyetleri sonucunda cumhuriyetin ilk yıllarında karşılaşılan zorluklar ve bunları aşma çalışmaları sonrasında 1960'lı yılların ikinci yarısına dair incelemeler yapıldığında sorunun büyük oranda aşılmasına rağmen tam olarak ortadan kalkmadığı görülmektedir. Türkiye'de belirtilen dönem itibariyle yerleşik yaşama geçmek istemelerine rağmen bunu gerçekleştiremeyen yaklaşık 50 bin kişilik bir konargöçer nüfusun bulunduğu tespit edilmiştir. Bu rakam, ailelerin ortalama birey sayılarına indirildiğinde 3 bin veya 4 bin çadırlık bir konargöçer sayısına tekabül etmektedir.

Konargöçerlerin günümüzdeki durumu incelendiğinde ise yaşam tarzlarını koruyanların var olduğu görülmektedir. Ancak konargöçerliğin tarihsel süreçteki aşamaları ve günümüzdeki hali ile bir karşılaştırma yapıldığında ilk dönemlerde diledikleri yere gidebilen konargöçerlerin cumhuriyetin ilanı ve şehirleşme faaliyetlerinin artması ile birlikte hareket edemeyecek duruma geldikleri görülmektedir. Nitekim 1960'lı yıllardan itibaren şehirleşmenin ve tarım alanlarının artması, yerleşim faaliyetlerindeki genişleme gibi durumlar yaylak ve kışlak olarak tabir edilen yerleşim yerlerinde bile şehirlerin kurulmasına neden olmuştur. Ayrıca değişen ve gelişen zaman içinde toplumsal ihtiyaçların artması ve bu ihtiyaçların konargöçerlerin de ortak ihtiyaçları kapsamında olması bu toplulukları yerleşik yaşama geçmeye mecbur kılmıştır. Bunların başında eğitim ihtiyacı gelmektedir ki konargöçer toplumdaki gençlerin de eğitim alabilmeleri için belirli bir ikamet sağlamaları gerekmektedir. Yine ülke içindeki olumsuz olaylar konargöçerlerin yaylak ve kışlak kültürüne etki etmektedir. Bunların başında terör olayları gelmektedir. Terör olaylarının yaygınlaşması ve insanların can güvenliği konusunda endişe duymaları konargöçerler üzerinde de yaylaya çıkma faaliyetlerinin aksamasına neden olmuştur. Günümüz koşullarında halen kültürlerini ayakta tutma çabasında olan konargöçerlerin Akdeniz Bölgesi'nde obalar hâlinde yaşadıkları görülmektedir. Birkaç oba olarak sınırlandırılabilir olan bu yapıda insanların göçer kültüründeki "kışlak" ibaresi şehir yaşamını ifade edecek şekilde evrilmiştir. Bu obalar için yazın yaylalara çıkma faaliyeti dışında göçerlik faaliyeti yok denilebilir. Kültürel aktarım ise el işleri, kilimler ve sözlü kültür ile sağlanmaktadır (Bali, 2015).

Konargöçer Kültürde Sosyal Yaşam

Konargöçer toplumların sosyal yaşamları incelendiğinde geçmişten günümüze gelen pek çok kültürel ögeyi halen toplum bünyesinde barındırdıklarını görmek mümkündür. Ancak tamamen el değmemiş olarak nitelendirilebilecek bir kültüre de sahip olmadıkları görülmektedir. Ayrıca yine geçmişten günümüze devam eden süreçteki değişimlerin en hızlı olduğu döneme girdikleri de görülmektedir. Yaşanan değişimlerle konargöçerlerin ilk dönemlerinden itibaren yaşamlarında olan pek çok değer, kurum ve yaşantı ögesinin artık var olmadığı görülmektedir. Her ne şekilde olursa olsun konargöçerler üzerinde yapılan araştırma sonuçları, bu toplulukların yerleşik yaşam sürenlere göre kültürlerine daha bağlı olduklarını göstermektedir (Bali, 2015).

Konargöçerlikle ilgili kültürel yapının Anadolu sınırları içinde incelenmesi hususunda ilk bakılacak olan nokta aşiret örgütlenmesidir. Nitekim konargöçer toplulukları geniş aile yapısı, kan bağı gibi unsurlarla birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olan topluluklar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kutlu, 1991).

Yörüklerde yönetsel hiyerarşi incelendiğinde genel konularda söz sahibi olan ve "ağa" olarak nitelendirilen birinin varlığı görülmektedir. Ancak toplumsal yapının içeriğine bakıldığında keskin bir sınıfsal ayrıma gidilmediği anlaşılmaktadır (Eröz, 1991). Sosyal uyum konusunda ise tarihsel süreçte oldukça fazla sorun yaşayan bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yerleşik yaşam sürenlerin arazilerinin işgali veya hayvanlarına zarar verilmesi gibi

nedenlerle konargöçer ve yerleşik çatışmalarının neredeyse her dönemde sıklıkla yaşanan sorunlar arasında olduğunu belirtmek mümkündür (Dulkadir, 1997).

Konargöçer toplulukların en dikkat çekici özelliklerinin başında baskın şekilde özgürlüklerine düşkün olmaları gelmektedir. Ayrıca toplumda erkek-kadın ayrımının pek çok noktada gözlemlenmediği de dikkat çekicidir. Kadınların toplumsal yaşamda söz sahibi olmaları konargöçerlerin dikkat çekici özellikleri arasındadır. Kadınlar bu toplumda o denli yaşamın içindedir ki bu nedenle, erkek-kadının ayrı istirahatini ifade eden haremlik-selamlık yapısı, konargöçer kültürüne hiç dâhil edilmemiştir. Konargöçer aile yapısında kadınlar önemli olsa da monogami yerine poligaminin yaygın olduğu görülmektedir. Ancak bu hususun yaşamın zorluğundan kaynaklandığı kaydedilmektedir. Çalışma saatleri dışında aile bireylerinin cinsiyet ayrımı olmadan bir arada yaşadığı görülmektedir. Yine bu zaman dilimlerinde ailece yapılacak faaliyetlere önem verildiği, türkü söyleme, fıkra anlatma gibi eğlenceli aktiviteler yapıldığı kaydedilmektedir (Soylu, 1997).

Toplum içindeki bazı uygulamalar belirli yapılara göre gerçekleştirilir. Örneğin, herkesin çok çocuk sahibi olmadığı görülmektedir. Ancak bu noktada belirleyici olan unsurun ise ailenin iş yükü olduğu kaynaklarda yer verilen bilgiler arasındadır. Bir aile, iş yükü oranınca çocuk sahibi olur. Konargöçerlerin nüfus konusundaki bu tutumları ise yerleşik yaşama geçiş ve değişen zaman içinde farklılaşmıştır. Nitekim kayıtlar incelendiğinde konargöçer nüfusunda sürekli bir azalmanın olduğu görülmektedir. Bu noktada arazilerin küçülmesi, gelişen yöntemlerle insan gücüne daha az ihtiyaç durulması gibi konular da etkilidir (Kölemen, 1996).

Konargöçerlerin günümüze kadar taşıdığı kültürel unsurlar içinde “konargöçer mutfağı” olarak nitelendirilebilecek olan yemek kültürü önemli bir yer tutar. Anadolu'da yaşayan konargöçerlerin beslenme alışkanlıkları incelendiği zaman benzer yönlerin çok fazla olduğu görülmektedir. Bu noktada toplumun her kesiminde olduğu gibi konargöçerlerde de ekonomik faaliyet türlerinin yemek kültürü üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim konargöçerlerin temel faaliyetlerinden olan hayvancılık ve tarım faaliyetlerinin yeme alışkanlıklarına yansıdığı da yapılan araştırmalar sonucunda görülmektedir (Kutlu, 1991).

Yeme alışkanlıkları içinde hayvansal ürünler ve tarım ürünleri arasında belirgin bir yoğunluk farkı olmamakla birlikte genel manada hayvansal ürünlerden olan et ve süte dayalı bir beslenme alışkanlığının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum hayvancılıkla doğrudan ilişkilendirilse de beklenen yoğunlukta bir et tüketiminin yapıldığını söylemek de mümkün değildir. Nitekim konargöçer kültürde hayvancılık daha çok ekonomik faaliyet olarak ele alındığı için hayvanlar bir ticaret aracı olarak değerlendirilmektedir. Besin kaynağı olarak kullanılan et, genelde özel günlerde/kutsal günlerde kesilen etler veya sürü içinde hasta olan hayvanların kesilmesi ile elde edilen etlerden oluşmaktadır. Ayrıca kesilen etlerin hepsinin bir anda tüketildiğini söylemek de mümkün değildir. Elde edilen etlerin ileriki dönemlerde tüketilmesi için kurutma veya kavurma yaparak saklama yoluna gidildiği de görülmektedir (Kutlu, 1991).

Konargöçer aile yaşantısı içinde kadına önem verilse de genel manada ataerkil bir aile yapısının hâkim olduğu kaydedilmektedir. Ancak yine de ailenin otorite sembolü olan erkek eşine danışmadan çok fazla karar vermemektedir. Bunun yanı sıra kadınların öneminden hareketle yapılan araştırmalarda, göçer obalarında kadınların danışmanlık gibi önemli vasıflarının olduğu da tespit edilmiştir (Yalçın, 1993). Konargöçerlerde kadına verilen önemin bir diğer göstergesi çadırın yönetiminin evin en yaşlı kadınında olmasıdır. Göçer yaşam tarzında kadın gerek ekonomik gerek sosyal hayattaki varlığıyla ailenin bir nevi direği olarak kabul edilmektedir (Seyirci, 1996). Kadının bu denli önemli olduğu konargöçer topluluklarda kadın ve erkek arasında tutucu ilişkilerin olmadığı da gözlenmektedir. Bu bağlamda konargöçer topluluklarda kadın ve erkek dayanışması ile yürütülen çalışmalar

olduğu gibi genç kızların veya genç erkeklerin birlikte rahatça konuşabildiği de dikkat çekmektedir. Ayrıca yine bu topluluklar içinde kadına dair yapılacak bir hatanın veya işlenecek suçun cezasının büyük olduğu da kadına verilen önemi göstermesi bakımından dikkate değerdir (Yalgın, 1993).

Genellikle büyük ailelerden oluşan konargöçer toplulukları bu ailelerin devam etmesi ve bir arada kalmasına büyük önem vermişlerdir. Bu noktada soyların devamı konusunda da hassas olan bu topluluklar çocuk kavramını soy devamı açısından oldukça önemsemektedir. Çocuklara verilen önem nedeniyle konargöçer toplumlarda hamile kadınların son derece önemli kabul edildiği görülmektedir. Bu noktada hamile olan kadına ağır olarak tabir edilen işlerin yaptırılmadığı, evden dışarıya çok fazla çıkıp yorulmasına müsaade edilmediği ve evdeki diğer kadınların hamile kadına destek olmak için uğraştığı kaydedilmektedir. Soyun devamı için önemli olan çocuğun dünyaya gelmesinin ardından ise çocuğun ailesi çadırında davetler vererek akrabalarını çocuğunu görmeye davet edip onlara ikramlarda bulunur. Dünyaya gelen çocuğa klasik Türk kültürünün bir yansıması olarak aile büyükleri tarafından isim verilir. Verilen isimler incelendiğinde genel anlamda aile büyüklerinin isimleri olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Müslüman kültüre binaen İslamiyet'in kabulünden sonra devam eden bir uygulama olarak çocuğun dâhil olduğu ailenin bir büyüğü veya bulunulan yerleşim yerinde bir imam doğan çocuğun kulağına ezan okuyarak ismini söylemektedir. Ailenin maddi imkânları doğrultusunda yapılan doğum sonrası uygulamalarda, maddi imkânları yerinde olan aileler çocukları için kurban kesebilirler. Kurban kesilmesi durumunda çıkan işkembe temizlendikten sonra çocuğun tuzlanarak bu işkembeye sarıldığı görülmektedir ki bunun amacı yeni doğan çocuğun vücudunda yaralar oluşmasını engellemektir. Bu şekilde bir süre bekletildikten sonra ise ılık suyla yıkanarak temizlenir. Yine genel Anadolu inanışları ile paralel olarak lohusa kadın da bebeği de kırk gün boyunca evin dışına çıkmazlar (Kılınç, 2010). Çocuğun kırk günü dolduktan sonra "kırk ziyaretleri" olarak adlandırılan gezmeler başlar ki bu gezmeler esnasında gidilen evlerin sahipleri çocuğun güzel bir ömür sürmesi için ona hediyeler verirler. Çocuğun biraz daha büyüüp dış çıkarması ile de farklı bir merasim düzenlenir. Bu defa "diş hediği", "diş buğdayı" veya "diş bulguru" olarak adlandırılan ve çeşitli tahılların karışımı ile yapılan bir nevi yemek gelen misafirlere ikram edilir. Bu ikram için gelen misafirler yemeklerini yedikten sonra çocuk ortaya bir yere oturtularak önüne bazı araç gereçler konur ve hangisini alırsa ileride o araca yönelik işlerle meşgul olacağına inanılır (Kılınç, 2010).

Soy devamına bu denli önem veren ve kültürlerini yaşatma gayesinde olan göçerlerin evliliklerinde de bu yapıyı korumaya çalıştıkları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda konargöçerlerin evlilik aşamasına gelen çocukları için öncelikle kendi aralarında yani aşiret içinde bir evlilik düşündükleri belirtilmektedir yapılan çalışmalar konar-göçerlerin %97'lik bir kısmının aynı aşiret içinden komşu aşiretlerden veya konargöçer kabilelerden evlendiğini göstermekle beraber ancak %3'lük bir kısmının konargöçer olmayan insanlarla evlendiğini göstermektedir (Andrews, 1994).

Evlilik konusunda hassas davranan konargöçer aileler erkek çocukların evlilik yaşına gelmesi ile birlikte ailelerinin menfaatleri doğrultusunda bir gelin adayı aramaya başlarlar. Bu bağlamda kabilelerin baskın olan ekonomik faaliyetleri konusunda becerikli insanlar tercih edilmektedir. Gelin adayının belirlenmesinin ardından ise kız isteme merasimi başlar ki bu merasim esnasında kabile içinde sözü geçen insanlar aracı olarak tayin edilir. Kız isteme merasiminin en klasik tablosu kahve ikramı ve devamında "İslami usul" olarak nitelendirilen şekilde, kızın ailesinden istemesidir. Ancak bu noktada kız tarafı genelde hemen karar vermeyerek biraz düşünmek için süre talep eder. Esasında bu süre talebi erkek çocuğunun ve ailesinin civarda nasıl bilindiğine dair sorgulamak için istenen bir süredir. Bu konuda olumlu dönüşler alındıktan sonra aile, kızın da fikrini alarak kendisinin de uygun görmesi durumunda istemeye gelen aileyi tekrar davet eder ve kızın bu işte rızasının olduğu da belirtilerek kız

isteme merasimini olumlu şekilde sonuçlandırır. Ancak bu durum her zaman olumlu olarak sonuçlanmaz. Olumsuzluğun ağır bastığı durumlarda ise kız isteyen taraf davet edilmez ve bu aileye işin olamayacağına dair haber gönderilir. Kız isteme merasiminde kızın da fikri alındığı için göçer kabilelerde kaçarak evlenme durumuna pek rastlanmadığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra göçer ailelerde boşanma oranlarının düşüklüğü de dikkat çekicidir (Kılınç, 2010).

Bu geleneklerin yanında ölüm konusu da göçer kabileler için önemlidir. Ölüm döşğinde olduğu düşünülen hastalar daha çok tecrit gibi bir uygulamaya maruz kalır. Bu uygulama ile kişinin yanına hamile kadınlar ve çocuklar alınmaz. Ancak yetişkinler ve bir imam odada bulunur. Yine vefata kadar kişinin yanında Kur'an okunur. Vefatın gerçekleşmesinin ardından yıkama işlemine geçilir ki bu esnada kabaktan oyulmuş su kabı kullanılır. Yıkama esnasında günlük adı verilen hoş kokulu bir bitki yakılır. Yıkamadan sonra ölünün ayakları, elleri ve çenesi bağlanır. Ölünün gömülme zamanı açısından ölüm vakti belirleyicidir. İkinci ezanından önce ölenler aynı gün, ikinci ezanından sonra ölenler ise ertesi gün gömülür. Gömülme işlemi bir sonraki güne kalacaksa kefene sarılı olarak duran cenazenin üstüne bir de bez örtülür ve cansız bedenin şişmesini engellemek adına üzerine bıçak konulur. Cenazenin gömülmesinin ardından ölünün ailesine taziye ziyaretleri gerçekleşir. Ölümün gerçekleşmesinin ardından gelen yedinci, kırkinci ve elli ikinci günlerde ölen kişinin hayrına mevlit okunur (Kılınç, 2010).

SONUÇ

En eski yaşam biçimi olarak nitelendirilebilecek olan göçebe yaşam Türklerde farklı bir yapıya bürünmüş ve Türk toplumu içinde göçer kültürü olarak ortaya çıkmıştır. Yaylak ve kışlak adı verilen mekânlar arasında zorunlu olarak göç faaliyetlerini gerçekleştiren Türkler, yayıldıkları coğrafyaların genişlemesi ve bu coğrafyalarda izledikleri siyasetle birlikte yerleşik yaşamın önünü açmış veya karma bir kültür oluşturmaya başlamışlardır. Öncelikle Büyük Selçuklu Devleti'nin siyasetiyle, göç faaliyetleri ile birlikte Anadolu'ya gelen ve buralarda yerleşik yaşama geçirilen Türkler, yerleştirildikleri yere göre isimlendirilmişlerdir. Ancak genel anlamda göçer Türk kabileleri Türkmen ve Yörük isimleriyle anılmışlardır. Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük katkıları olan göçerler, Büyük Selçuklu Devleti'nin ardından Türkiye Selçuklu Devleti bünyesinde de varlıklarını sürdürmüş ve yaşam tarzlarını devam ettirmişlerdir. Ancak geçen zaman içinde göçer kabilelerden yerleşik yaşama geçenlerin olduğunu görmek mümkündür.

Göçerlerin yaşamları ile yerleşik hayat geçmiş olanların yaşamları çok büyük bir farklılık arz etmese bile temelde birtakım ayrımların olduğu görülmektedir. Özellikle ekonomik faaliyetler anlamında tarım ve hayvancılığa yönelen göçer kabilelerin pek çok alandaki faaliyetleri de ekonomik faaliyetlere göre şekillenmiştir. Göçer kabileler içinde buldukları devlet bünyesinde varlıklarını o denli hissettirmişlerdir ki Türkiye Selçuklularında ve devamında Osmanlı Devleti'nde göçerler ile ilgili kanunların hazırlandığını görmek mümkündür. Büyük Selçuklu Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti ve devamında Osmanlı Devleti bünyesinde de varlığını sürdüren göçerlerin devlet açısından en yaygın istifade biçimi iskân politikasında fethedilen yerlere yerleşmelerinin sağlanması ve bu şekilde Türk kültürüne bir yayılım aracı olmalarıdır.

Varlığı bu devletlerle son bulmayan göçer kabileler, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de varlıklarını sürdürmüş ve devlet içinde çeşitli uygulamaların odak noktasını oluşturmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti içinde daha çok Akdeniz Bölgesi'nde yoğunluk kazanan göçer kabileler zaman içinde şehirleşme ve sanayileşme faaliyetlerinin artması ile bir alana sıkışıp kalmış gibi görünmektedir. Yine bu sıkışıp kalma durumu göçer kabilelerin yaylak ve kışlak kültürünün yalnızca yaylak olarak daralmasına da sebep olmuştur. Günümüzdeki durumları incelendiği zaman halen temel kültür öğelerini barındırmaya çalışan göçer kabileler, günümüzdeki ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik değişimlerden de etkilenmektedirler. Dolayısıyla

geçmişten günümüze gelen değişim sürecinde en fazla ve en hızlı değişime maruz kaldıkları dönem olarak içinde bulunduğumuz dönemi göstermek mümkündür.

Bu noktada kültürel yapının önemi düşünüldüğünde göçer kabilelerin bir kültür mirası olarak kabul edilmesi ve eski Türk geleneklerini taşıyıp yaşatmaları adına devlet tarafından belirli imkânların sağlanarak bu kabilelerin diledikleri gibi yaşamalarına imkân sağlanması toplumsal kültür bilincinin aktarımı açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim yaşantıları içinde gündelik hayattan özel günlere varıncaya kadar pek çok unsurun işleyişi incelendiğinde köklü bir kültürün izlerini görmek mümkündür. Bakıldığı zaman kız alıp verme faaliyetlerinde, ölü gömme faaliyetlerinde veya ekonomik faaliyetlerinde binlerce yıllık bir kültür birikiminin aktarımını sağlayan ve bunu yaşatmak isteyen göçer kabileler günümüzde gittikçe azalmaktadır. Bu durum bu kabilelerle birlikte kültürün de yok olmasına neden olabilecek millî ve kültürel bir sorundur ki bunun aşılması için yapılacak olan faaliyetler yalnızca toprak tahsisinin ötesine geçmeyecektir. Nitekim hâlihazırda kendi geçimini yine kendi faaliyetleriyle sağlayan bir yapı, yerleşim yeri tahsisi dışında ekonomik bir külfet arz etmeyecektir. Konunun geçmişteki uzantısı ile günümüz arasında bağlantı sağlandığında ise ekonomik faaliyetlerin sürekliliği açısından da iskân edilen göçerlerin, günümüzde de kendilerine ayrılmış olan alanlardaki ekonomik faaliyetleri ile ülke ekonomisine katkı sağlaması kaçınılmazdır. Bunun dışında iç ve dış turizm faaliyetlerinde kültürel bir unsur olarak ön plana çıkarılması göçer kabilelerin Türk kültürünü dış ülkelere de tanıtım açısından fayda sağlamasına imkân verecektir.

Bu bağlamda öncelikli olarak göçerlerin büyükleri ile görüşülüp geçmişten günümüze nakledilen ve onların da sözlü kültür yoluyla öğrendikleri kültürel öğelerin yazıya aktarımı ve bunların kayıt altına alınması bu öğelerin silinmemesi açısından büyük önem arz etmektedir. Yine göçer kabileler arasından kültürel faaliyetlerini yürütmek isteyenlerin devlet tarafından belirlenen alanlara yerleştirilerek bu alanlarda kendi faaliyetlerini yürütmelerine imkân sağlanması gereklilik arz eden bir unsurdur.

KAYNAKÇA

Andrews, P. A. (1994). *Türkiye’de etnik gruplar*. (M. Köpüşoğlu, Çev.). İstanbul: ANT Tüm Zamanlar Yayınları.

Babuş, F. (2006). *Osmanlı’dan günümüze göç ve iskân*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Bali, A. (2015). *Mersin konargöçerlerinin halk kültüründe inanışlar ve bunlara bağlı uygulamalar* (Yayımlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana.

Barkan, Ö. L. (1950). Osmanlı İmparatorluğu’nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Mecmuası*, 11.

Bayar, M. (2004). *Karakeçili yörük aşiretinin Eskişehir’e iskânı*. İstanbul: Lider Ajans Matbaacılık.

Doğan, A. (2002). İslâmiyet’ten önceki Türk inancına dair. *Türkler Ansiklopedisi*, 3, 305-319. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Dulkadir, H. (1997). *İçel’de son yörükler Sarıkeçeliler*. Mersin: Çağlar Ofset.

Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Gökbilgin, M. T. (1957). *Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Güngör, K. (1941). *Cenubî Anadolu yörüklerinin etno-antropolojik tetkiki*. Ankara: İdeal Basımevi.

- İnalcık, H. (1993). *Türkler ve Balkanlar, Bal-Tam Türklük Bilgisi*. Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi.
- Karabulut, S. (2006). *Adana İli Saimbeyli İlçesi Beypınarı Köyü monografisi* (Yayımlanmamış lisans tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Kılınç, N. (2010). *Antalya yöresi yörük fıkraları üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Kölemen, D. (1996). *Yörük çadırı*. Yozgat: Oğuzlar Matbaası.
- Kutlu, M. (1991). Yaşayan bir atlı kültür geleneği: Anadolu göçer kültürü. *Milli Folklor Dergisi*, 16, 16-21.
- Seyirci, M. (1996). *Batı Akdeniz'de yörükler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Soylu, S. (1997). Göçebe yörük kültürüyle ilgili bazı gözlemler. *İçel Kültürü Dergisi*, 46(61), 7-9.
- Soysal, I. (2010). *Antalya'daki yörüklerin yerel siyasetteki yeri ve önemi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Sümer, F. (1952). XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta yaşayan Türk aşiretlerine umumi bir bakış. *İstanbul İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1(4), 509-523.
- Şenesen, R. (2011). *Çukurova bölgesi Girit göçmenleri halk kültürü araştırması*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yalgın, A. R. (1993). *Cenup'ta Türkmen oymakları I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.